

Війна Сталіна за владарювання

Нове дослідження американського історика Шона Макмікіна: як радянський диктатор одержав величезну нову імперію в центрі Європи після Другої Світової *

Володимир О. ТИХИЙ

Зі вторгнення гітлерівських військ у Польщу 1 вересня 1939 року почалася Друга світова війна. 17 вересня в Польщу увійшли війська СРСР, демаркували кордон з Германією і навіть провели спільний військовий парад у Бресті. У війні взяли участь десятки держав, але Сталін, на думку американського історика Шона Макмікіна, грав ключову роль. Про це його книжка "Війна Сталіна: Нова історія II Світової війни" (Sean McMeekin. Stalin's War: A New History of World War II), яка вийшла на початку 2021 року і відразу викликала шквал рецензій у провідних ЗМІ.

Скажімо, почесний професор історії з Оксфордського університету Маргарет Макміллан у своїй статті у Financial Times (24.03.2021) хоч і зауважує, що "книжка базується на ґрунтовних дослідженнях і дуже добре написана", але не погоджується, наприклад, з тим, що "справжнім переможцем у війні став Сталін, який після 1945 року одержав величезну нову імперію в центрі Європи, розширив території на Далекому Сході і зробив Китай комуністичним" (тут і далі переклад мій - ВТ). А у впливовій англійській The Guardian від 6 квітня 2021 року була вміщена рецензія українського історика Сергія Плохія (зараз - професор історії Гарвардського університету), яка закінчується так: "...автор (Шон Макмікін- ВТ) правий у тому, що його новий погляд на конфлікт ставить нові питання і, треба додати, дає нові і часто несподівані відповіді на старі питання".

Шон Макмікін працював у багатьох архівах

Читачам «України молоді» прізвище Шона Макмікіна вже знайоме: в номері УМ від 16.08.2017 ми писали про його книжку "Найбільший грабіж в історії: пограбування Росії більшовиками", про джерела фінансування Червоної армії, ВЧК і радянського уряду у 1917-1922 роках. У тій книжці детально описано, як більшовики привласнили кошти і цінності державних та приватних банків, підприємств, поміщиків і селян, церкви і фізичних осіб, а висновок автора - "Найсумнішою частиною гіркої історії розграбування і "відмивання" національного спадку Росії (насправді - Російської імперії. - прим ВТ) є те, що так мало людей взагалі знає про неї".

Шон Макмікін - професор історії в невеликому коледжі в штаті Нью-Йорк (Yard College). Завдяки грантам від свого коледжа і багатьох інших фондів Макмікін мав змогу працювати в 19 архівах у США, Великобританії, Германії, Росії, Франції, Польщі і Болгарії, в яких розшукав і ввів у науковий обіг десятки нових документів, а також написав книгу "Війну Сталіна".

* Стаття опублікована в газеті "Україна молода", у номерах за 14-15 і 21 вересня 1921 р. Тут текст подається з незначними поправками і доповненнями.

Текст, який нижче - не рецензія, а переказ кількох епізодів; деякі нагадують наше сьогодення. Це такий "тізер" - що побачить читач, якщо захоче прочитати цю 700-сторінкову книжку (думаю, невдовзі буде і переклад українською). Підштовхнув до написання статті також знаменитий пасаж з промови В.Путіна 9 травня 2021 року (мовою оригіналу): *"В самое трудное время войны, в решающих сражениях, определивших исход борьбы с фашизмом, наш народ был один, один на многотрудном, героическом и жертвенном пути к Победе. Бился насмерть на всех рубежах, в жесточайших боях на земле, на море и в небе"*. Бився - так, насмерть - так, але "ОДИН" (тобто САМ)? Це очевидна неправда, про що буде далі.

Хронологічно книжка охоплює 1917-1950 рр., але найбільше уваги автор приділяє періоду від підписання пакту Молотова-Ріббентропа і до кінця 1945 року (450 сторінок з 500). Вище книжка була названа 700-сторінковою, і це не помилка: 200 сторінок займають фото, подяки, список використаних джерел і примітки. Практично кожне твердження автор підкріплює посиланням на відповідний архівний документ або на опубліковану академічну роботу.

Мільйони золотом

Як відомо, у більшовиків була мета - організувати всесвітню комуністичну революцію. Для її досягнення був створений Комінтерн, який керував діяльністю комуністичних партій у десятках зарубіжних країн (фінансував їх переважно СРСР, з відкритого бюджету і таємно - ВТ).

Як пише Шон Макмікін, створення в Іспанії республіканського уряду Народного фронту (цю ідею якраз просував Комінтерн, і Голова Комінтерну Дімітров видавав директиви республіканцям), і пізніший заколот 1936 року проти республіканців підтриманого фашистами і нацистами генерала Франко, - давали Сталіну можливість продемонструвати свій антифашизм. Насправді ж *"реальна підтримка республіканського уряду Сталіним видна з того, що він послав у Мадрид лише 2,082 радянських солдат, офіцерів і військових техніків - в десятки разів менше, ніж направили в Іспанію (на допомогу Франко - прим.ВТ) гітлерівська Германія (16,000) і Італія Муссоліні (70,000)"*.

Більш того, Германія і Італія постачали війська і озброєння в кредит, а Сталін завдяки своїм агентам впливу в уряді республіканців добився авансового платежу. У листопаді 1936 році *"463 тони дорогоцінних металів (вартістю 518 мільйонів доларів) були вивезені в Москву"*. На ці гроші в Іспанію були відправлені 320 військових літаків, 350 танків, 1900 гармат і інше озброєння (як пишуть дослідники, ціни на все це були дуже завищені - прим. ВТ). І коли іспанські гроші закінчилися, невеликий радянський контингент покинув Іспанію, а республіканці разом з інтернаціональними бригадами були розгромлені.

"Тим часом, \$518 мільйонів золотом, які Сталін витиснув з Мадриду, дали йому можливість придбати найновіші авіаційні технології у Франції, Германії, Італії і Сполучених Штатів". На ці гроші були замовлені бомбардувальники, куплені ліцензії на транспортні літаки, авіадвигуни, американською фірмою був розроблений прототип

"літаючого танка" - штурмовика ІЛ-2. *"Сталін також замовив у 1938 році американський авіаносець на 62 тисячі тон і інші кораблі лінійного класу (втім, ці замовлення були пізніше заблоковані)".* "Вождь", як Макмікін називає Сталіна, дуже серйозно готувався до своєї війни!

У 1939-1940 Сталін збройно вторгся або захопив територію семи країн

У другій главі, яка називається *"Великий і мерзенний: пакт Молотова-Ріббентропа"*, (*Huge and Hateful: Molotov-Ribbentrop pact*) Шон Макмікін детально аналізує події, пов'язані з пактом. Про пакт написано в багатьох інших книжках, а тут згадаємо лише таке: після 1 вересня 1939 року увесь світ знав, що Гітлер агресор, а от Радянський Союз був "нейтральним": *"СРСР, підсумував Молотов, дотримується і буде дотримуватися "мирної нейтральності" в усіх конфліктах Великих держав "до тих пір, доки нейтральність залежить виключно від нього"."*

При цьому протягом 1939-1940 років, коли хижакі ділили здобич, Сталін збройно вторгся або захопив територію семи країн, як і Гітлер: *"Сім країн Гітлера - Польща, Данія, Норвегія, Люксембург, Нідерланди, Бельгія і Франція. Сім країн Сталіна - Маньчжурія, Польща, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія і Румунія"*. При цьому західні уряди і західна публіка чомусь вірили (чи вдавали, що вірять) фальшивим заявам радянських дипломатів і радянській пропаганді, що СРСР нейтральний!

У кінці 40-го року потенціал пакту Молотова-Ріббентропа був в основному вичерпаний, учасникам потрібно було домовлятися про нові сфери впливу (чи радше агресії). Крім того, *"Стратегічно, Гітлер був у Сталіна на мушці. Воєнна машина Гітлера не лише залежала від потоку російської нафти з Баку, але ця нафта постачалася через Чорне море з Батумі до Одеси, і потім перевозилася у Центральну Європу через Румунію"*. Почалися дипломатичні, а потім і військові маневри навколо Румунії, а потім і Болгарії.

«Стратегічний резерв робочої сили» з радянських підлітків

27 вересня 1940 року був підписаний Тристоронній пакт (Германія-Італія-Японія), а 12 листопада Молотов прибув до Берліну, щоб "владнати розбіжності" - в основному, щодо Румунії і Болгарії. Переговори були важкими, та все ж *"Перед тим, як Молотов поїхав з Берліну, Ріббентроп... передав йому чорновий варіант угоди, яка перетворила б тристоронній пакт на "Пакт чотирьох держав" призначений "для якнайшвидшого відновлення миру у світі"... Чотири держави погодяться "поважати сфери інтересів одна одної"*.

У кінці листопада послу Германії у Москві була вручена відповідь, фактично - ультиматум з п'яти пунктів. Перший і четвертий торкалися Фінляндії і Японії, а ось три інші звучали так: *"Друга умова: Германія повинна погодитися на те, щоб СРСР "в найближчі місяці" розмістив свої сухопутні і морські сили на берегах Босфору і Дарданелл. Третя умова: сторони повинні визнати радянську сферу інтересів на південь від Баку і Батумі, в напрямку Перської затоки. П'яте... секретний протокол... який визнає Болгарію зоною*

безпеки СРСР на його чорноморських кордонах, з підписанням пакту про взаємну допомогу між СРСР і Болгарією".

В результаті, "За умови, що СРСР окупував би південну Буковину і Болгарію, нафтові родовища і нафтопереробні заводи Плоєшти (в Румунії - прим. ВТ) були б фактично оточені, і одержання кожної краплі нафти Рейхом залежало б від примхи Сталіна (приблизно 83%, якщо виходити з даних 1940 року)", а Чорне море стало б внутрішнім озером СРСР (що нагадує нинішні дії Росії в Азовському морі - прим. ВТ).

Звичайно, Гітлер не міг прийняти такі умови, чотиристоронній пакт не відбувся, і 18 грудня фюрер видав секретний наказ розробляти план нападу на СРСР. СРСР теж не дремав, ось одне з красномовних свідчень: "2 жовтня 1940 р. Держплан створив "стратегічний резерв робочої сили" з радянських підлітків віком 14-17 років, з планом щорічно мати від 800 тис. до 1 мільйона молодих робітників, яких треба підготувати для роботи на передових виробництвах військової техніки. Кожен з цих підлітків-робітників призивався на чотирирічну службу у радянській військовій промисловості".

Сталін готувався до нападу на Германію

*Якщо про плани Гітлера й операцію "Барбаросса" в СРСР, та й після його розвалу, було написано дуже багато, плани Сталіна до останнього часу залишалися секретними (деякі залишаються секретними досьогодні). Дебати про те, чи готував Сталін наступальну війну, все ще тривають. Західні мейнстрімні історики вважають, що Сталін не думав нападати: "якщо хтось і мав знати, наскільки Радянський Союз був погано підготовлений до війни, то це був Сталін..." (цитата з вищезгаданої рецензії оксфордської професорки Макміллан; конкретні цифри "неготовності" будуть наведені нижче - прим. ВТ). Через це, очевидно, книжка Віктора Суворова "Ледокол", яка аргументує гіпотезу, що Сталін готувався саме до наступальної війни, так мало популярна на Заході. (Звичайно, на твердження, яке від початку війни просувала сталінська пропаганда - що Сталін готувався до оборонної війни і просто **не встиг**, захищені сотні дисертацій і вибудовано десятки успішних академічних кар'єр! - прим. ВТ). Російською "Ледокол" вийшов у 1988-му, а англійською лише у 2008-му! - під назвою "The Chief Culprit: Stalin's Grand Design to Start World War II" (Головний зловмисник: сталінський грандіозний план розв'язання Другої світової війни). І вийшла ця книжка не у знаному видавництві, а у "Публікаціях Інституту Військового Флоту США".*

Як говорив Макмікін у своєму інтерв'ю Російській Службі "Радіо Свобода" (8 травня 2021 р.), він згоден з Віктором Суворовим, і знайдені ним в архіві НКВС документи, та і вся структура військової машини Сталіна в середині 1941 року підтверджують, що Сталін готувався саме до нападу на Германію. Гітлер випередив Сталіна усього на кілька тижнів чи може навіть днів.

Найбільш вражаюче свідчення наступальних намірів СРСР - будівництво авіабаз біля нових кордонів, які розділяли Германію і СРСР. У плани Головної адміністрації з будівництва аеродромів (один з підрозділів НКВД), включили будівництво 251 нових

авіабаз на початку 1941 року, "з яких 199 були розташовані у західних районах, біля кордону з Германією... включаючи 61 у Західній Білорусії, 54 у Західній Україні, 5 у Радянській Молдові (окуповані Бесарабія і північна Буковина..." На це з бюджету мало бути виділено 3.3 млрд рублів (для довідки: бюджет СРСР 1940 року складав 180 млрд, включаючи (офіційно) 56.8 млрд на військові потреби - прим. ВТ).

Час підльоту від цих аеродромів до противника (Германії) склав би півгодини! "Що б там не говорити, це очевидно була екстраординарна і дуже ризикована стратегічна інвестиція". (Ризик Сталіна спрацював проти нього - саме на тих аеродромах відбувся розгром радянської авіації, про що пише М.Солонін у книжці "Другая хронология катастрофы 1941. Падение «сталинских соколов». - ЭКСМО, 2011 - прим. ВТ). Щодо літаків, то Макмікін звертає увагу також на структуру замовлення на 1941 рік: замовлено було 60 % бомбардувальників, в основному невеликого радіусу дії, і 40 % винищувачів. Якщо говорити про оборону, то якраз винищувачів треба мати багато, щоб збивати бомбардувальники противника...

А от щодо готовності-неготовності до війни, читач може сам робити висновки з наведених у книжці цифр: "В танках, радянська перевага на Європейському фронті була приблизно п'ять до одного (більш ніж 15,000 з усього двадцятип'ятитисячного танкового парку СРСР проти 3,300 німецьких)... Барбаросса була так погано механізована, що Вермахт для транспортування гармат і боєприпасів в основному використовував не вантажівки, а коней (всього їх було 625тис). У військовій авіації перевага Сталіна була 7:1, 15,000 (з сумарної кількості 23,425) проти усього лиш 2250 потріпаних літаків Люфтваффе... В артилерії радянська перевага теж була незаперечна, бо проти 7.146 одиниць німецької артилерії стояло 37.000 радянських на фронті, а ще 110.000 гармат і мінометів було в резерві".

Участь США у "війні Сталіна"

Шон Макмікін пише для західної, в першу чергу, американської, аудиторії, тому участі США у "війні Сталіна" присвячено дуже багато розділів і сторінок. Це окрема дуже велика тема, тому ми її торкнемося лише побіжно, навівши назви розділів з короткими анотаціями, щоб дати уявлення про охоплені теми (нумерація: номер глави, номер розділу; ми пропустимо Главу II про пакт Молотова-Ріббентропа, про що написано вище - і поділ Європи, хоч США і в цих подіях також грали неабияку роль).

В цьому огляді ми не зупинятимемося на аналізі Макмікінім внеску воєнних дій США і союзників на європейському театрі Другої світової війни - він був дуже вагомим, і про це багато написано. Тут згадаємо лише один епізод: успіху Радянської армії в битві під Курськом (липень-серпень 1943 р.) дуже посприяло те, що у зв'язку з висадкою союзників на Сицилії 9 липня "Гітлер наказав Манштейну зняти кілька його кращих танкових дивізій з курського фронту і відправити їх до Італії".

Стратегічний переворот у Вашингтоні (I. 3.)

Тут мова йде і про симпатії до комунізму з боку Президента Рузвельта та багатьох політиків і "лідерів суспільної думки" США, і про величезні поставки американської техніки та технологій в СРСР в кінці 20-х - на початку 30х років (про те, як це торкнулося України, можна прочитати в УМ від 22.08.2017, стаття "Індустріалізація, яку здійснив Захід у «Країні Рад», і про майже безперешкодну роботу радянських спецслужб у США. Останнє Макмікін підсумовує так: *"До кінця 30-х, сотні радянських агентів працювали в уряді США (чи то 221, згідно тогочасних радянських документів, чи то 329, згідно з розшифровками проекту Venona). Крім цього, були ще 75+ шпигунів і інформантів, які працювали зі сталінським шпигуном-лідером Шумовським"*.

(Американські лідери чомусь мають схильність дивитися в очі лідерів СРСР (а зараз - Росії) і бачити в них дружбу і добрі наміри... - прим.ВТ).

Операція "Сніг": Сталін обезпечує свій східний фланг (III.15)

13 квітня 1941 року у Москві був підписаний Радянсько-японський пакт про нейтральність, який кардинально змінив стратегічну ситуацію. Сторони *"погодилися поважати територіальну цілісність одна одної (що включало визнання з боку СРСР завоювання Японією Маньчжурії, і визнання Японією територіальних завоювань Сталіна..."* Сторони погодилися зберігати нейтральність у випадку конфлікту однієї з них з третіми державами. Завдяки цьому Сталін міг концентрувати майже всі війська на радянсько-німецькому кордоні.

В цьому ж розділі Макмікін описує епізод кінця травня 1941 року, коли співробітник радянських спецслужб продиктував високопоставленому співробітнику Уряду США, "за сумісництвом" радянському агенту Гаррі Декстеру Вайту (Harry Dexter White) чорновик ультиматуму (відомому як нота Халла). Цей ультиматум, який остаточно схилив Японію до початку війни зі США, був вручений японському уряду 26 листопада 1941 року, уряд його відхилив і вже 7 грудня японські війська атакували американську базу в Перл-Харбор. (Прийнявши ультиматум, Японія б залишилася без нафти - прим. ВТ).

Відмова від морального ембарго (IV. 21.)

"В грудні 1939 року... адміністрація Рузвельта задекларувала моральне ембарго на експорт стратегічних товарів до Росії, включаючи алюміній, через брутальне вторгнення Сталіна в маленьку Фінляндію". Втім, вже в січні 1941 року Рузвельт, підштовхуваний симпатиками і просто агентами СРСР у своєму оточенні, став схилитися до відмови від морального ембарго, і в уряді почали проробляти плани постачання до СРСР стратегічних матеріалів. Ці плани виявилися дуже доречними, зважаючи на гігантські втрати СРСР: Радянська армія вже від осені 41-го відчувала гостру нестачу озброєння.

Врешті решт, попри спротив політиків і громадської думки, яка не бачила великої різниці між двома агресорами - Гітлером і Сталіним - 19 вересня 1941 Рузвельт підписав документ про ленд-ліз, тобто постачання "в борг" на суму до 1 мільярда дол. від жовтня

1941 до червня 1942 р. таких вантажів: "**щомісячно 500 танків... 400 військових літаків... 10,000 американських вантажівок і 5000 джипів, 200,000 пар чобіт, 400,000 ярдів тканини для уніформ, 1,500 тон шкір і шкіряних підметок, 200,000 тон пшениці і 70,000 тон цукру**".

Ще більш щедрими були поставки американських хімічних, мінеральних і металічних матеріалів для радянських військових заводів: щомісячно "**броньовані плити (1000 тон), сталевий лист (8000 тон), інструментальна сталь (500), алюміній (1000)**" і т.д. Як пише Макмікін, "**що б там Сталін і його симпатика не казали пізніше про тріумф комуністичного виробництва, було абсолютно ясно, що у 1941, після нападу Германії, ... без масованої американської допомоги радянська військова промисловість зовсім не могла б функціонувати**".

Прикметно, що Глава IV, в якій йдеться саме про матеріальну допомогу США Радянському Союзу (ленд-ліз), називається "**Capitalist Lifeline (Капіталістична рятівна мотузка)**".

Поворотний момент долі: грудень 1941 (IV. 22)

Тут, звичайно, мова про оборону Москви. І не лише про сибірські дивізії (які Сталін зміг перекинути під Москву завдяки тому, що 7 грудня Японія почала війну зі США, що практично виключало її напад на СРСР), але й про американські військові поставки, які були надважливими. Адже "**до грудня 1941 року на фронті Червона армія втратила 22,340 танків, тобто близько 91 % передвоєнного танкового парку, а випущено було лише 5400; втрати протитанкових рушниць склали 12,100, або майже 81 %, а випущено було лише 2500; з 8,400 бомбардувальників втрачено було 7,200, а випущено лише 2500**". Танки, літаки, авіабомби, протитанкові гармати, гармати, міномети й кулемети, не кажучи вже про американські вантажівки, якими все це доставлялося на лінію фронту - все це допомогло зупинити германський наступ на Москву.

Капіталістичний канат (IV. 23)

Цей розділ, як і попередній, присвячений детальному опису тому, що і як було доставлено США і союзниками (Британією і Канадою) у Радянський Союз під час війни. Тут мовиться також і про проблеми радянських північних і далекосхідних портів (які союзники своїми силами привели у такий стан, щоб можна було розвантажувати морські транспорти), і про жахливі втрати в морі (а вантажі ленд-лізу доставлялися і супроводжувалися суднами союзників!), і про постачання літаків через Аляску і Сибір, і про Іранський коридор... Ленд-ліз - величезне питання, яке все ще гаряче дебатується у США - чи треба було давати Радянському Союзу так багато, особливо ж після того, як радянські війська вийшли на довоєнні кордони СРСР. Тим більше, що нинішня Росія цю допомогу належно не цінує (згадайте вищенаведені слова Путіна - прим.ВТ).

Ми ж у нашому огляді зупинимося лише на одному епізоді описаному в розділі 24.

Доставка саме тоді, коли треба: ленд-ліз і Сталінград (IV. 24)

Весною 1942 року бої йшли на всіх ділянках радянсько-германського фронту. Для прикладу, *"Тимошенко почав 12 травня 1942 свій наступ у відносно сприятливих умовах південної України, але не досяг успіху, як і Жуков і Козлов до нього... Через декілька днів німці розпочали нищівну контратаку, відрізали Шосту армію і захопили більшість танків Гордієвського в котел. Харківська битва стала ще однією катастрофою для Червоної армії, яка втратила 171,000 полоненими згідно з радянськими джерелами, чи може навіть 214,000, згідно з германськими даними. Втрачено було також 1200 броньованих машин і танків і 2600 гармат"*.

До всього, Гітлер мочав масований наступ зі Східної України в напрямку Волги - операцію "Blau", щоб захопити вугілля Донбасу, кавказьку нафту і грузинський марганець. До середини листопада війська Німеччини і її союзників підійшли до передгір'їв Кавказу і ввійшли в передмістя Сталінграду.

Втрати радянських військ були величезними, і Сталін постійно тиснув на Рузвельта і Черчілля: Червоній армії потрібно більше танків, гармат, літаків, авіаційного пального, вантажівок, джипів! Величезні втрати, які несли союзники при доставці, Сталіна не хвилювали. В таких умовах у червні 1942 року Рузвельт підписав новий пакет ленд-лізу, причому радянські представники у США могли подавати заявки нарівні з представниками армії і авіації США (хоч Америка вже теж воювала). Інколи радянські заявки (наприклад, на підшипники чи броньову сталь) задовольнялися краще, ніж американські!

Хоч увага усього світу була прикута до жорстоких боїв на вулицях Сталінграду, долю цієї епохальної битви вирішило інше. При найсуворішій таємниці радянські генерали готували зустрічний удар - операцію "Уран". *"Уран" був тріумфом стратегічного планування, терпіння і точного виконання... Генерали Рокоссовський і Ватутін і їхні війська заслуговують на найбільшу повагу за виконання цього оточення Шостої армії Паулюса з двох флангів*". Цей завершальний етап Сталінградської битви (19 листопада 1942 - січень 1943 р.) став тріумфом і переламним етапом у війні.

Віддаючи належне талантам та звитязі радянських генералів і воїнів, Макмікін продовжує: *"Не менш справедливо і те, що виконати настільки амбітну операцію по оточенню з флангів, як Уран, було неможливо без одержаного по ленд-лізу постачання - починаючи від семидесяти тисяч вантажівок і джипів до півмільйона тон американського моторного пального і мастил; останнє було настільки важливо, що заставило Жукова відкласти на десять днів початок операції, поки потрібна кількість не була одержана"*.

Важливість вантажівок, танків і пального пояснюється тим, що військам Ватутіна з півночі, а військам Єременка з півдня треба було пройти майже по 100 км до зустрічі біля міста Калач-на-Дону, і це в умовах суворої зими. Якщо ж говорити про танки і броньовані машини, то тут варто навести довгу цитату з деякими скороченнями: *"Згідно з надсекретним радянським звітом "по надходженню і розподілу іноземних танків", на 15 листопада 1942 року - за 4 дні до початку операції Уран - Радянська армія включила у свої*

мобільні дивізії: 1,063 канадських танків МК-3, 715 британських танків МК-2, 681 американський танк Stuart light М-3, 676 американських танків Stuart medium М-3s, 90 американських танків Sherman М2А1, 41 американський танк М-2s, 84 нових британських танків Churchill, 20 старіших танків МК- 7s і 1,099 британських броньованих гусеничних тягачів Bren Gun Carrier... в сумі 4,469 танків і тягачів... Ці цифри не включають тисячі танків і бронемашин, які були відвантажені для СРСР, але втрачені внаслідок германських воєнних дій на небезпечному арктичному маршруті".

Не можна також забувати про американсько-британський вклад, який допомагав радянським ВПС змагатися з Люфтваффе - починаючи з винищувачів Hurricane, Kittyhawk, Аігасобра до бомбардувальників Douglas А-20 Навос, В-25 і транспортних літаків. *"Кількість військових літаків, які СРСР одержав до початку операції Уран по ленд-лізу (1663) була більшою, ніж кількість літаків ВПС, які воювали під час Сталінградської битви".* (Принагідно можна згадати, що половина з понад 4500 винищувачів Аігасобра, випущених США, була поставлена в СРСР по ленд-лізу. У військах їх називали "Кобрушка", на них багато літали найбільш результативні аси радянських ВПС - Олександр Покришкін, Григорій Речкалов, Микола Гулаєв - прим. ВТ).

Війна з Японією

Призначені ще Рузвельтом урядовці, прихильні до СРСР і особисто Сталіна, добилися того, що американські поставки в СРСР по ленд-лізу продовжилися навіть після капітуляції Германії - аж до вересня 1945 року. У Владивосток американці доставили понад 4 мільйони тон військового обладнання і інших матеріалів, включаючи 860 тис. т (!) пального. Так США самі озброїли і забезпечили технікою і матеріалами півтора мільйонну радянську армію на Далекому Сході, яка (попри діючий пакт з Японією про ненапад!) 9 серпня 1945 року блицкригом захопила контрольовану японцями Маньчжурію (звідки потім СРСР вивіз 50,000 вагонів обладнання і матеріалів), і "звільнила" Північну Корею. Лише тверда позиція Президента Трумена вберегла Хоккайдо і Південну Корею від радянської окупації. Частина захопленого у японської Квантунської армії озброєння СРСР передав "комуністам" Мао Цзе-дуна, який завдяки цьому переміг у кривавій громадянській війні, і Китай на довгі десятиліття став ареною експериментів Мао, що призвело до страждань і смерті десятків мільйонів людей.

Короткий епілог американського ленд-лізу такий: *"Всі радянські борги за поставки протягом війни були у 1951 році списані ... Британія виплатила весь борг, з відсотками; платила до 2006 року".* Сталін просто відмовився платити, бо ж "мир у світі не настав" - а "мир у світі" був умовою оплати боргу. Ленд-ліз США в СРСР оцінюється в понад 10 млрд. дол. (близько 2 трлн. дол. у сьогоднішніх цінах. - прим ВТ).

Тримати Сталіна задоволеним: безумовна капітуляція і Катинь (V. 25)

Осінь 1942 року і зима 42-43 рр. були багаті на перемоги союзників: Ел-Аламейн, Єгипет, висадка в Північній Африці, Сталінград, кампанія по захопленню острова Гвадалканал на Тихоокеанському театрі. США і Британія вважали за потрібне обговорити

стратегію подальшого ведення війни, і запропонували зустріч лідерів у Касабланці (Марокко). Сталін на зустріч не полетів. *"Оскільки Сталін не з'явився в Касабланці, Рузвельт не одержав шансу причарувати радянського диктатора, як він поскаржився Черчіллю після того, як конференція почалася без Вождя"*. Роздумуючи, що могло б сподобатися Сталіну, на прес-конференції 24 січня 1943 року Рузвельт оголосив (не поставивши до відома навіть Черчілля), що *"мир у світі може настати лише... при безумовній капітуляції Германії, Італії і Японії"*. Ця заява Рузвельта до цього часу викликає величезні суперечності, оскільки і Германія, і Японія зрозуміли, що їм не залишається нічого іншого, як битися до останнього солдата. І ці битви призвели до багатьох страждань і мільйонів смертей яких, можливо, можна було б уникнути.

Каменем спотикання у стосунках союзників залишалося польське питання. Сталін хотів, щоб США і Британія погодилися, що захоплена ним територія Польщі належить СРСР (здагується Крим у 21 столітті, чи не так? - прим. ВТ). Союзники, в першу чергу Британія, - яка вступила у війну, протестуючи проти окупації Польщі! - не погоджувалися.

Напруга підсилася у квітні 1943 року. Від лютого 1942 року вже було відомо, що в Катинському лісі є невідомі поховання (радянські військовополонені, які працювали біля Катині недалеко від Смоленська, наштовхнулися на викопані вовками кістки). Але оскільки вважалося, що поховань небагато, протягом 1942 року ніяких дій не було. Лише на початку 1943 року, одержавши повідомлення про можливі масові поховання, германська влада почала пошуки. До початку квітня розкопки в Катинському лісі під керівництвом німецького судмедексперта Бунтца відкрили понад тисячу людських трупів у масових похованнях. На трупах виявили елементи польської уніформи, а стан трупів вказував, як з'ясувала міжнародна комісія, створена Європейським Червоним Хрестом, що польські військовослужбовці були розстріляні у 1940 році.

Ця інформація проливала світло на долю десятків тисяч польських офіцерів, в основному резервістів, які були захоплені радянськими військами у вересні 1939 року, і від яких від кінця 1939 року перестали надходити листи. Польський уряд у вигнанні, очолюваний генералом Сікорським, направив 17 квітня 1943 року. лист у штаб-квартиру Міжнародного Червоного Хреста, вимагаючи скликати міжнародну комісію для вивчення катинського поховання.

Відповідь СРСР була негайною і гнівною: у статті в "Правді" від 19 квітня 1943 року під заголовком (цитуючи мовою оригіналу) "Польские сотрудники Гитлера". "Правда" писала, що катинська історія - це "подлая гитлеровская провокация... немцы захватили бывших польских военнопленных, находившихся в 1941 году в районах западнее Смоленска на строительных работах... Немцы зверски убили польских военнопленных и теперь хотят замести следы своих преступлений". 21 квітня Сталін направив Рузвельту і Черчіллю лист аналогічного змісту, категорично протестуючи проти створення комісії Міжнародного Червоного Хреста.

Як пише Макмікін *"для кожного безстороннього спостерігача, така реакція свідчила про те, що, якими б жажливими не були злочини Гітлера, у цьому випадку"*

винуватим був Сталін... Це був момент істини для Черчилля і Рузвельта - чи проковтнуть підписанти Атлантичної Хартії ці сталінські випадки проти Міжнародного Червоного Хреста і польського Уряду".

Відповідь була - ТАК. Спочатку Черчилль запевнив Сталіна, що він проти будь-яких комісій Червоного Хреста на окупованій Германією території, потім Рузвельт написав Сталіну, що Сікорський "зробив помилку, пропонуючи, щоб Червоний Хрест провів експертизу". Комісію не створили.

Сталін використав цей епізод, щоб розірвати дипломатичні стосунки з польським урядом у вигнанні, а 4 липня 1943 року і генерал Сікорський загинув у таємничій авіакатастрофі біля Гібралтару. (Причини цієї катастрофи не з'ясовані досьгодні. Катинська історія дуже довга і трагічна, а перше визнання злочину прозвучало лише у 1990 році в заяві ТАРС: "Выявленные архивные материалы в своей совокупности позволяют сделать вывод о непосредственной ответственности за злодеяния в катынском лесу Берии, Меркулова и их подручных". Характерне формулювання: винуваті Берія і Меркулов, а СРСР наче б і ні причому. - прим.ВТ).

Тегеран і Каїр (V. 28)

В кінці листопада 1943 року лідери трьох держав - США, Великобританії і СРСР - зустрілися в Тегерані (Сталін відмовився від усіх інших міст, які пропонував Рузвельт, і хворому Президенту США в інвалідному візку довелося здійснити важку подорож до міста, де Вождь погодився прийняти його).

Старше покоління радянських людей пам'ятає цей саміт завдяки блискучому радянсько-французько-швейцарському трилеру-мелодрамі 1981 року "Тегеран 43", але насправді на цій зустрічі, якої так хотів Рузвельт, була в основному вирішена післявоєнна доля Європи.

Прикметно, що на зустріч "головних союзників" не запросили не лише представників уряду Польщі (її долю вирішили без неї), чи уряду Югославії (обидва уряди у вигнанні працювали в Лондоні), чи лідера антигітлерівських військ Франції Де Голля, але й уряду Чан Кайші, союзника США по війні з Японією. Не був запрошений у Тегеран і Держсекретар США Халл - Президент Рузвельт мав своїх персональних помічників (включаючи радянського агента Гаррі Вайта), які і визначали політику США щодо СРСР.

Щодо підготовки до саміту в Тегерані, як цитує Макмікін, "*Молотов не міг повірити, коли Аверел Гарріман (посол США в СРСР - прим.ВТ)... повідомив, що команда Рузвельта не підготувала письмових пропозицій щодо порядку денного конференції!*" Та воно й зрозуміло, бо "*...як Гопкінс (радник Президента Рузвельта - прим. ВТ) пояснив Лорду Морану, лікарю і довірній особі Черчилля, Президент "прилетів у Тегеран твердо налаштованим... домовитися зі Сталіним, і він не дозволить нічому стати на перешкоді досягненню цієї мети".* (Здається, ця конференція нагадує недавню зустріч Президента Байдена з Президентом Путіним у Женеві... - прим ВТ)

Вирішуючи повоєнну долю Польщі, Рузвельт підтримав Сталіна в тому, що поляків можна виселити з окупованих СРСР територій. (Це, своєю чергою, відкрило шлях до пізнішого виселення українців з "польських" земель. - прим ВТ). *"Щодо Латвії, Литви і Естонії, Рузвельт "жартома" запевнив Сталіна, що "коли радянські армії знову окупуватимуть ці території, США не мають наміру з цього приводу воювати з Радянським Союзом"*.

Нові відповіді на старі питання

У решті частин **Глави V - "Другий фронт"** (розділи 27 і 29), і у **Главі VI - "Plunder" (Розграбування)** мова йде про заключний етап війни з Германією і останні місяці Другої Світової війни. Тут розглядаються важливі питання і, цитуючи професора Плохія "даються нові і часто несподівані відповіді на старі питання". Ми не будемо на цих розділах зупинятися, наведемо просто (для допитливих читачів) їх назви: 27 - *Операція Тіто* (здача Югославії комуністам - прим.ВТ); 29 - *Другий фронт*; 30 - *Варшава* (воєнний злочин: Червона армія стояла кілька місяців біля Варшави, не наступаючи. Це дозволило гітлерівцям знищити поляків, які проти них повстали, і зруйнувати місто - прим.ВТ); 31 - *Високий приплив у Вашингтоні: план Моргентгау*; 32 - *Москва і Ялта: найганебніша година англо-американців*; 33 - *Трофеї* (тут про те, як радянські війська поводитися на завойованих територіях, і що було вивезено з Германії і інших країн, "звільнених" Радянською армією - прим.ВТ); 34 - *Червона зірка над Азією: останні виплати по ленд-лізу*.

Завершується книжка розділом **"Епілог: сталінська рабовласницька імперія і ціна перемоги"**. Це важливий розділ, який підсумовує знайдені Макмікінім архівні матеріали і його висновки. Переказувати цей розділ ми не будемо; втім, про те, як формувався післявоєнний геополітичний порядок, можна прочитати у книжці Грегора Далласа «Примарний мир. 1945. Незавершена війна» (К.: Темпора, 2012), про яку раніше писала УМ (16.07.2014), і у книжці "Ялта. Ціна миру" (Харків, КСД, 2019) вже згаданого професора С.Плохія, яка вийшла у 2010 році англійською і була пізніше перекладена українською.

ВТ 21.09.2021